

מסורת הש"ס

- (א) לקמן קמא, (ב) ברכות ה';
 (ג) מ"ק כ'; ע"פ,
 (ד) [שופטים כ], (ה) ריב"ז;
 (ו), (ז) ש"ד ל"ב.

תורה אור השלם

1 ויאמרו וְיָשַׁת פְּלִיטָה לְבָנִים וְלֹא יִקְחָה שְׂבַט מִיִּשְׂרָאֵל: שופטים כ' ז'
 2 וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לְאִמְרוּ אִישׁ בִּי יָמֻת וְבֵן אִין לוֹ וְתִקְרָבָם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבָתוֹ: במדבר כ' ח'
 3 יום עֲבָרָה הַיּוֹם וְהָיָה יוֹם צָרָה וְתִקְרָה יוֹם שָׂוָה וְתִשְׁוָה יוֹם חֹשֶׁךְ וְאִפְלָק יוֹם עֵץ וְאֶרֶץ:

צפניה א טו
 4 שְׂמַע אֶל יְהוָה וְיָשָׁב קֶדֶם סֵלָה וְלֹא אֶשָּׁר אִין חֲפִיפוֹת לְמוֹ וְלֹא קָוָא אֶלְהִים: תהלים כ' ז'
 5 אֵל תִּבְדֹּל לְמוֹת וְאֵל תִּדְרֹשׁ לוֹ בְּכֹ כְּבֹ וְהִלֵּךְ בִּי אֶל יִשׁוּב עוֹד וְקָוָא אֶת אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ: ירמיה כ' ז'
 6 וְהִדְר שְׂמַע בְּמִצְרַיִם בִּי שִׁכְב דוֹד עִם אֲבִיחֹו וְכִי מֵת יֵאָבֵד שֶׁר הֶעָבָד וְיִאֲמָר הִדְר אֵל פִּרְעָה שְׁלַחְנִי וְאֶלֶךְ אֶל אֶרֶץ:

מלכים א יא כא
 7 מִבְּנֵי יִאָב עֲבָדָה בֶן יִחִיאל וְעַמּוֹ מִתִּימִים וְשִׁמְיָה עֶשֶׂר הַזִּקְרִים: עזרא ח ט
 8 חֲנַיָּה חֲנַיָּה אֶתָּם רָעִי בִּי יָד אֶלֹהִים וְגִגְיָה בִּי:

איוב יט ט
 9 הַשֶּׁמֶר אֶל תַּחַן אֵל אִין בִּי עַל זֶה בְּחַרְתָּ מַעֲנִי:

איוב יא כא
 10 חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי קוֹת וְאִישׁ חָכָם יִכְרְפֶנּוּ: משלי טו יד

הגהות הב"ח

(א) גב' תמחיים דר' יוחנן הוא דלמח מלמדי דלמח וכו' ציר תמחיים דר' יוחנן הוא דלמח: (ב) שם להלן כלל בנימין אלף ר' יהושע בן לוי: (ג) רשב"ם ד"ה שלח מירש וכו' מיעה הירבה מהלך מן המלה: (ד) ר"ח דין גרמא וכו' לא היה דומה כ"ז וכללו הכי נמי כי לפרש דלא היתה חממה איבעי ליה לנחומי עשורי קא מצערא ליה שזכיר לפניו שאני ירא אלהים וכו' חסד נכבדים דף ה ע"ב ע"ש:

מוסף רש"י

דין גרמא דעשיראה ביר. זה ע"ס של בן עשיר שמת לו. ציר מכו ביר, ור ע"ס פחות ממשעורה ממש עשור ממשל חממה וכו' ויהי טעמו קשור בקדוה לנגמתי נפש (ברכות ה').

יש נוחלין פרק שמיני בבא בתרא

קמז.

עין משפט
נר מצוה

בא מ"י פ"א מה' נחלות הלכה ב' מנח ע"ין לו טו"ע ח"מ כ"י רעו ע"פיק ה':

רבינו גרשום

שלא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם. אלא אותו ק"ו שאתם מבקשים ומביאין ראיה שתירש מופרז ומוקשה הוא מוטב דמה לבת בנו ברין הוא שתירש קודם לבת שכן יפה כחה במקום אחי אביה דהיא עומדת במקום אביה וירשת ע"א אחי אביה. תאמר בבתו א"צ"ג דאחיה מכחו דתירשנו שכן הורע שכן יפה כחה במקום אחי אביה דהיא עומדת במקום אחיה בנולדת ירושה במקום אחיה דהבין קודם לבת. וכתביו תאמר בנימין כשתתפייסו אחיו עמו השבטים ואמרו ירושת פליטה לבנימין.

מאי ירושת פליטה התקינו שלא תירש בת הבן עם האחין של אביה לפי שלא היו רוצין שלא יתמעט השבט ולא תסוב נחלתו לשבט לשבט שאלמלא תירש והיתה רוצה לינשא לשבט אחר נחלתם לשבט אחר א"צ"פ שבהיה היא עושה שכשהוהיה תורה לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר לאותן שעמדו על הר סיני בלבד הוהיה ולא לדורות שכתבו בפרשה זה הדבר אשר צוה ה' לנחלות צלפחד וגו' ואמר ולא תסוב וגו' מכלל דהוראת שנה היתה ולא לדורות והכי קאמר לקמן בבהי פירקין ועכשיו התקינו לבנימין שלא תירש בת הבן עם האחין כדי שלא תסוב נחלה אבל אם רוצה לינשא לאחד משבטי תירש עם האחין: אשר אין חליפותו למו שלא הניח תלמיד. תחזיו שלא רצה ללמד תורה לאחרים. דין גרמיה (ונכנס מברקין) [השן] של בנה הקטן ומשנה עגמת נפש. ואם איתא דר' יוחנן [נח] דאמין שלא הניח בן הינוי רשע הרי איהו לא הניח בן בכולן מנו בחזיו ולא הוה קרי לנפשיה רשע אלא תפתיים דהוא דאמר זה שלא הניח תלמיד: לבי טמא. לבית אבל נפיק מאטב"ח ומאל"ם אבל: אלא למאן דרשביב בלא בני מפני עגמת נפש אי הוה אמר דהוא רשע לא אויל לבי טמא רשע: הא דרדיה. כלומר משמו היה אומר שלא הניח תלמיד. ומשמיה דרביה אמר זה שלא הניח בן: כי יד אלוה נגעה בן. דהיינו חמשים מכות דגמור' די דהכא מן ירדא ישראל את הדי הגדולה שבאצבע של הקב"ה לקי' מכות ועל הוי לקי' ו' מכות דהתא ראו כל הדי מתחלקת ל' מכות. ופני (אזהרה) [הדרין] ליה חברה לאיוב השמר אל תפן אל און. כלומר את הית משמו עצבך ולא הית חוטא לא הוי מגיעין לך כל זה ועל זה עשהשך לך הקב"ה בחרת מעוני כלומר

כי ע"ז זה בחרת מעוני. טוב לך במכות הללו ממנה שהיית עני דעשר היה דלא מלניו שהפסיד איוב אלא בהמות אבל קרקעות וכסף וזהב לא הפסיד א"ע"ג דקאמר ערוס יאחמי מבטן אמי וערוס אשז שמה (איוב ה') מתנחם היה על הפסדו שלא היה לו לחוש שצמותו לא יוליך כלום עמו כדכתיב צקהל (ה יד) ותאומה לא ישא צעמלו שיו"ך צידו והא דכתיב (רשיה דקרא) (איוב מז) יתנו לו איש קשיטה אחת ונס וזה אחד לא מפני שהיה עני אלא דריון היו מצליח לו:

אבי האב ואחיו. כגון אברהם ויעקב צנכסי עשו מהו אמר רבא מא שמע האז קודם לנן ש"מ שאברהם קודם לפי טעמו לא היה צן יורש את אציו אלא אז קודם כל שעה לנן שהיה צנור שאברהם יורש כשימות עשו ויפלו הנכסים לפני יאחמי ולדניו שהיה צנור שאברהם קודם ליעקב אין צן יורש את אציו: ושהיה

תלמיד תסתיים (ה) רבי יוחנן דאמר תלמיד דאמר ר' רבי יוחנן דין גרמיה דעשיראה ביר תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד ומדריב יוחנן אמר תלמיד רבי יהושע בן לוי אמר בן (ה) והא רבי יהושע בן לוי לא אויל לבי טמא אלא לבי מאן דשכיב בלא בני דכתיב (בכו בכה להולך ואמר רב יהודה אמר רב להולך בלא (ה) בן זכר אלא רבי יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד ומדריב יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא הא דרביה הא דרביה: סימן הדר עני וחכם: דרש רבי פנחס בן חמא מאי דכתיב (והדר שמוע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וכו' יואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ויואב לא הניח בן והכתיב (מבני יואב עובדיה בן יחיאל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה דרש ר' פנחס בן חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנאמר (חגוני חגוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בן וקא אמרי ליה חבריה (ה) השמר אל תפן אל און כי ע"ז זה בחרת מעוני דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנא' (חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין והאב קודם לכל יוצאי ירכו: בעי רמי בר חמא אבי האב ואחיו האב כגון אברהם וישמעאל בנכסי עשו איזה מהן קודם אמר רבא (ה) תא שמע האב קודם לכל יוצאי ירכו ורמי בר חמא

אגב

כלומר לבנים הנקראים על שצט צנימין ולא לבת הבן שיכולה להנשא לצטצ אחר ונעקרה נחלה מצנימין: ה"ג מלא עליו עצרה. בפירוש רבינו חננאל כלומר שונה אומר: חליפות. חליפין ממלא מקומו: דין גרמא דעשיראה ציר. נשאר אלאן שן אחד מצניו וכו' היה מנחם למרי נפש האצלים שהשן של מה אינו טמא דתמן בזהלות פרק ג' (מ"ג) כל שצמט טמא חוץ מן השיניים והשעיר והאפרכין ובשעת חיבורן הכל טמא. וכיון דרבי יוחנן לא הניח בן אס איתא דסבירא ליה דמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר (ו) לבירות דין גרמא דעשיראה ציר דלמרינן צעלמא (ברכות דף לז:) חזקן עלי מאן דמפרסם טמאיה דכתיב (תהלים לז) אשרי נשוי פשע טמא: לא הוה עייל לבי טמא. לבית המה להחלץ עליו דתמן (אהלות פ' טו מ"ג) בית מלא טמאיה ממים לפי שלא היה רוצה להצטל מלמוד: הא דרדיה. דין גרמא כו' דסבירא ליה כו' יהושע בן לוי זה שלא הניח תלמיד: הא דרדיה. מאי דלמור זה שלא הניח בן ולא סבירא ליה: קשה עניות כו'. ורצין למיבעי רחמי. ואגב גרמא דדרשות דר' פנחס בר חמא נקט ליה הכא: כי יד אלוה וגו'. היינו נ' מכות שהרי במצרים דכתיב ביה אצבע אלהים הוא (שמות ח) לקי' מכות נמאל ליד שיש זה חמש אצבעות חמשים מכות: אל ספן אל און. אל תהרהר אחר מדה הדין כי יש מצרים יותר ממך כי טוב לך זה החמשים מכות מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקעות ועדיין הקצ"ה מרחם עליך יותר מהרבה בני אדם שכן עניים: חמה מלך. היינו עבר שצא לו חימה מאת המקום. מלאכי מות היינו חולה שנוטה למות: יכפרנה. יקנחנה: בעי רמי בר חמא אציו. של מה ואחיו אציו של מה אציה מהן קודם. ומשום דתריייהו אמו לירש את המה מכח אציו המה קא צעי לה: צנכסי עשו. מיתה נקט צעשו שהוא רשע ולא ציעקב: האז קודם לירש אס צנו לכל יואלי ירכו. נמאל אברהם יורש את יאחמי מקמי ישמעאל והלכך כיון דתריייהו מכח יאחמי אמו הרי הוא כאליו יורש יאחמי את עשו וחזר אברהם יורש את יאחמי צנכסי צירין פירקין [קס]: שהאז קודם לאחין דבי היי דרששין [קטו]. אין לו בן עיין עליו הכי נמי דרששין בכל קרובים וגבי אציו המה נמי דרששין אס אין לו אס ונתתם את נחלתו לאחיו [צמדכר כ] עיין עליו שאס יש ליאחמי שזו יורש דראוי לירוש יצא צמקומו והיינו אברהם שקודם לישמעאל וכן הלכה:

אגב

מוטב לך שתלך בנ' מכות יותר מעוני: חמת מלך. מלכו של עולם היינו צער מלאך המות היינו חולה ילך אצל חכם והוא יכפרה שמבקש רחמים והוא יצילנו: פ"סא האב קודם לכל יוצאי ירכו בנכסי בני. ויכא דרמיא לבנו לא בן ולא בת הוא קודם לאחיו של מה. ובעי רמי בר חמא אבי האב כגון אברהם שהוא אבי אבי של עשו וישמעאל שהוא אחי יאחמי אציו של עשו בנכסי עשו שפת בלא יורש יוצאי אציו איהו קודם מן קודם אברהם שהוא אבי אציו של עשו או ישמעאל אחי יצחק: אמר רבא תיש. ממתי. דקני האב קודם לכל יוצאי ירכו (ה) יצחק וישמעאל מכח מאן קאתו מכח אברהם אביהן משום הכי דין הוא שקדים אברהם היכא דליתיה ליצחק:

(א) ר"ל כיון דישמעאל נמי יואלי ירכו של אברהם כמו יאחמי ולפיכך אברהם קודם קודם קודם לכל יואלי ירכו.